

Informační výchova jinak (líp?)

Veronika Peslerová

Informační výchova či informační vzdělávání - jak kdo chce. Že je obecně chápána(o) jako proces, který vede k dosažení informační gramotnosti, asi většina z nás ví či si domyslí. S informační gramotností už je to trochu složitější, protože existuje mnoho definic tohoto pojmu. Matematicky by se dala informační gramotnost vyjádřit asi takto: informační gramotnost = funkční gramotnost + ICT gramotnost (kdy funkční gramotnost zahrnuje literární, dokumentovou, numerickou a jazykovou gramotnost a ICT gramotnost je někdy též označovaná jako počítačová či internetová gramotnost). Každá ze složek informační gramotnosti v sobě skrývá definování přesně určených schopností. Je to např. čtení s pochopením (tj. schopnost nalézt informaci v textu, porozumět jí a umět ji interpretovat), psaní referátů a seminárních prací, práce s databázemi a formuláři, práce s informačními zdroji, citace, práce s číselnými údaji, grafy, tvorba tabulek, výpočty apod.; jazyková gramotnost zahrnuje nejen zvládnutí cizího jazyka (především angličtiny), ale také jazyka mateřského a konečně ICT gramotnost se týká práce s informačními a komunikačními technologiemi a sítěmi.

Myslím, že z hlediska vzdělávání není dobré chápat informační gramotnost jako samostatnou a oddělenou disciplínu, ale že by spíše všechny hlavní zásady s ní spojené měly prostupovat celým děním v knihovně. **Do aktivit knihovny by tedy měly být zařazovány takové prvky, které by podpořily zvyšování informační gramotnosti, ale zároveň ji přímo propojily s možnostmi praktického využití.** Nutnost informační výchovy (ať už v knihovnách, ve školách či někde úplně jinde) je myslím zcela zřejmá každému. Vždyť jen údaje, že 100 % toho, co dnes známe, bude za 25 let tvořit jen 10 - 15 % dosažitelných informací, že většina dnešních znalostí má přechodnou platnost deseti let, pak budou tyto informace zastaralé nebo nepřesné 1), a že objem znalostí se každých 5-7 let zdvojnásobuje 2), mluví za vše. Objem informací stále vzrůstá a není v silách žádného člověka tyto informace obsáhnout. Jako jedna z nejdůležitějších schopností se tedy nyní jeví schopnost umět efektivně vyhledávat potřebné informace, pracovat s nimi, umět je třídit, dávat do souvislostí, kriticky a tvořivě je zpracovávat a produktivně je využívat při studiu a při vlastním sebevzdělávání. Informační práce proto musí být pojímána jako zcela nedílná součást každodenního pracovního i osobního života každého člověka.

Ale dost již teorie. V tomto krátkém a na první pohled celkem neutrálním úvodu se skrývá mnoho otázek, na které si každý knihovník (a vlastně i já sama) musí v nejbližší době odpovědět. Tak tedy, vezmu to shora popořadě.

Zamyšlení první

Napomáháme v naší knihovně tomu, aby naši uživatelé byli informačně gramotní? Učíme je vše (ať už děti, mládež či dospělí), co by měli znát, aby byli informačně gramotní, tak jak to bylo popsáno výše? Nebo informační výchovou myslíme pouze ony známé "lekce", "kivky" a jinak nazývané návštěvy žáků a studentů v knihovnách, které se však bohužel velmi často omezují pouze na "tady máme to a to", "v katalogu se vyhledává tak a tak", "MDT je to a to" a svou strohostí a krátkostí připomínají spíše exkurze? Víím, času je málo, škol hodně a "vlastně ani pořádně nemají zájem k nám přijít". Ale kde není pořádná nabídka, není ani poptávka.

Zamyšlení druhé

Jestliže se školy řídí novou strategií (i tak lze jistě nazvat rámcové a školní vzdělávací programy), je nasnadě, že i knihovny, které se školami úzce spolupracují, by se měly těmto programům přizpůsobit. **Rámcový vzdělávací program** je prvním důležitým krokem, který ve svých cílech vytyčil zvýšení informační gramotnosti a poskytuje školám volnost ve způsobu jejich dosažení. Práce s jazykem, textem a

informacemi by tedy nyní již neměla být pouze izolovaným předmětem, v rámci kterého učitelé volí různé postupy, nespolupracují navzájem a do jisté míry informační gramotnost podceňují, ale stává se nedílnou součástí vzdělávání od základní školy a prolíná všemi vyučovacími předměty. Proč tedy takto nepojmout informační výchovu i v knihovnách? Proč se orientovat pouze na informační lekce? Proč nezapomínat to, co chceme naše uživatele naučit, do veškerých knihovnických aktivit? A šíře možností je velká, protože jen Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání stanovuje v oblasti informačního vzdělávání, že by žák měl umět číst s porozuměním přiměřeně náročné a rozsáhlé texty, rozlišovat podstatné a okrajové informace, rozhodovat se na základě přečteného nebo slyšeného textu, analyzovat jej a kriticky posoudit jeho obsah, prostřednictvím četby formulovat vlastní názory a pocity, rozvíjet základní čtenářské návyky i schopnosti tvořivé a kritické práce s textem, interpretovat a reprodukovat literární text, rozlišit názory od fakt a ověřovat je porovnáváním s dostupnými informačními zdroji, využívat čtení k dalšímu učení - vyhledávat klíčová slova, formulovat hlavní myšlenky textu, pořizovat zápisky apod. Žák by měl dále umět ovládat výpočetní techniku a moderní informační technologie, orientovat se ve světě informací, vyhledávat informace z různých zdrojů, umět s nimi tvořivě pracovat a využívat je při dalším vzdělávání i v praktickém životě, umět rychle vyhledávat a zpracovávat potřebné informace pomocí internetu a jiných digitálních médií, realizovat metodu "učení kdekoli a kdykoli" apod. Všechno toto v knihovnách přirozeně nezvládneme, ale to ani není potřeba. Obsáhnout toto vše je úkolem škol, ale proč jim v tom nepomoci?

Zamyšlení třetí

Jak již bylo řečeno výše v teoretickém úvodu, je třeba, aby se informační vzdělávání stalo **součástí každodenního života** každého člověka. Tomu může knihovna velmi dobře napomoci tím, že náplň informační výchovy aplikuje do velké části svých aktivit. Bude se snažit, aby různé soutěže pro veřejnost (děti i dospělí) podporovaly výše zmíněné dovednosti, o svých aktivitách v oblasti informačního vzdělávání bude informovat na svých webových stránkách, které budou pokud možno interaktivní (tj. uživatel si bude moci ihned něco sám vyzkoušet - otestovat se); pokud knihovna nemá tuto možnost, může informace uživatelům zprostředkovávat prostřednictvím klasických letáčků, které sama vydává, popř. prostřednictvím materiálů, které získává od jiných (informace o databázích, informačních zdrojích apod.).

Zamyšlení čtvrté

Tím, že knihovny rozšíří svůj zájem v této oblasti na celé spektrum uživatelů, se bude knihovnám též lépe "bojovat" s **konkurencí**. Je totiž možné, že pokud knihovny nepřizpůsobí svou nabídku požadavkům doby a okolí, iniciativu převezmou jiní. Ať už to budou jiné kulturní organizace (např. muzea a galerie a jejich velmi dobré programy, které už se běžně stávají součástí výstav a instalací) nebo např. média (z poslední doby třeba spolupráce Českého rozhlasu na projektu Krajina domova - viz <http://www.krajina.zivly.cz>) či třeba vzdělávací agentury apod. Za zmínku jistě stojí i samotné školy a jejich knihovny. Situace je samozřejmě různá, ale na mnoha školách se již najdou velmi dobré školní knihovny, které jsou schopné veřejné knihovny v rámci své školy v oblasti informačního vzdělávání na 100 % zastoupit. Co s tím? Je zcela jistě možné, že je jen otázkou nedlouhého času, kdy dynamicky se rozvíjející školní knihovny převezmou informační výchovu a výchovu ke čtenářství zcela do svých rukou. Mají se tedy veřejné knihovny v této oblasti "stáhnout", nechat vše na nich a "pouze" jim nabídnout technické vybavení, rozsáhlé informační fondy, tradiční i elektronické informační zdroje a nejrůznější poradenské a konzultační služby? Mají školní knihovny podporovat, poskytovat jim podklady a umožňovat exkurze a orientovat se na jiné aktivity v této oblasti (viz výše)? Tzn. nahradit lekce informační výchovy setkáními se školními třídami, třídami mateřských školek, družinami, literárními kroužky, skauty, zájmovými kroužky, baby kluby, mateřskými centry, nahodilými skupinami dětí, zájmově zaměřenými skupinami dětí apod., v nichž se uplatní vlastní aktivita, zájem a tvořivost dětí?

Zamyšlení páté

A nakonec zamyšlení, které ani zamyšlením není, protože by vydalo na nový samostatný článek. **Jak to dělat?** Jakými metodami, formami práce, jakými prostředky se snažit dosáhnout cíle? Myslím, že je třeba vybírat metody a prostředky, které by děti (ale i další naše uživatele) aktivizovaly, vedly ke spolupráci, rozvíjely jejich tvořivost a kritické myšlení, respektovaly jejich zájem a schopnosti. Vyučování, předávání informací a dovedností je mnohem víc než jen pouhý výklad, výčet faktů a informací. Aby došlo k učení, je třeba, aby se děti "tělem i duší" aktivně zapojily do činnosti. Pouhé přednášení nikdy nepovede k trvalému zapamatování, toho je možné dosáhnout pouze aktivním učením. Proč je nezbytné, aby vše probíhalo aktivním způsobem, je jasné. Protože jen to, co slyšíme, vidíme, ozkoušíme si, procvičíme,

prodiskutujeme, "odžijeme", si dobře zapamatujeme. A stejně tak děti.

Vím, že je těžké opouštět zaseté koleje, vím, že je těžké měnit něco, co léta (dobře) fungovalo. Vím, že to bude stát všechny zúčastněné hodně času, práce a úsilí. Každá změna něco stojí. A napadá mě přitom **poslední, trochu "kacířské" zamyšlení**. Nesnažit se změnit "lekce" ve stávající podobě, nesnažit se změnit něco, co je jen čárkou do statistiky. Nestálo by za to "lekce pro lekce" rovnou zrušit a zavést v knihovně úplně nový systém informační výchovy? Prostě se snažit implementovat náplň informačního vzdělávání do většiny aktivit pro děti i dospělé tak, aby prostupovalo celým dnem v knihovně. Šlo by to, co myslíte?

Z článku je jistě jasné, že je v této oblasti spousta otázek, na které je třeba najít odpovědi. A nejen na ty nastíněné. Je třeba vytvořit nový systém informační výchovy, upřesnit cílové skupiny, náplň, cíle a priority. O vše toto se jistě budou snažit i členové nově založené sekce SDRUK pro informační vzdělávání v knihovnách. Je však nutné, aby tyto odpovědi (tzn. návody, doporučení či kurikulum) nebyly jen prázdnými definicemi, ale byly srozumitelné jak pro velké, tak pro malé knihovny. Držím všem palce, aby se to podařilo.

1) STEEL, Jeannie L. a kol. *Rozvíjení kritického myšlení. RWCT. 1997, s. 2.*

2) VYMĚTAL, Jan; VÁCHOVÁ, Miriam. *Úvod do studia odborné literatury. Praha : Nakladatelství Orac, 2000, s. 16.*